

УДК 141.32

**ГОЛОВНІ ЧИННИКИ
ПОЛІТИЧНОГО ВИБОРУ
THE MAIN FACTORS OF POLITICAL CHOICE**

Гіоане І. М.,
здобувач, Національний педагогічний
університет ім. М. П. Драгоманова
(Київ, Україна), e-mail: zhzhkot@gmail.com

Gioane I. M.,
applicant, National Pedagogical
Dragomanov University (Kyiv, Ukraine),
e-mail: zhzhkot@gmail.com

Політичний вибір опосередкований низкою внутрішніх і зовнішніх чинників. Нерідко він здійснюється під впливом маніпулятивних технологій чи соціологічних детермінант. Людина при цьому піддається своєрідному навіюванню, яке застосує внутрішню позицію, відторгає сумніння, каналізує мислення та дію. Такий вибір навряд чи можна назвати свідомим. Між тим, саме свідомий вибір робить людину суб'єктом (а не пасивним об'єктом) політики. Саме він обумовлює успіх політичної діяльності, її перспективу. Зупинимось на його аналізі більш детально.

Ключові слова: людина, політика, політичний вибір, політична воля, самостійність.

Political choice is mediated by a number of internal and external factors. Often, it is carried out under the influence of manipulative technologies or sociological determinants. In this case, man is subjected to a kind of suggestion, which cuts his inner position, deflects conscience, channeling thinking and action. Such a choice is unlikely to be called conscious. Meanwhile, the conscious choice makes a person a subject (and not a passive object) of politics. It determines the success of political activity, its prospect. Let's dwell on his analysis in more detail.

Keywords: man, politics, political choice, political will, independence.

Політичний вибір здійснюється під впливом різноманітних детермінант. Однією з важливих серед них є система цінностей, причому не тільки суто політичних, а й правових, моральних, економічних. Можна стверджувати, що духовна культура людини, система цінностей, що існує в її світогляді становить підґрунтя для здійснення процедури політичного вибору. На переконання Б. Макаренка, саме цінності духовної культури виключають знеособлений підхід до людини, і спонукають до гуманістичної спрямованості життєдіяльності особистості в будь-якій сфері. У сфері соціально-політичного це спрямовує на активність, небайдужість, стратегічне мислення, вміння раціонального обґрунтування потреб особистості або спільноти, – і відповідно на їх активне відстоювання своєю політичною участю. І при цьому духовна, гуманістична спрямованість діяльності виявляється значущою передумовою її ефективності [1, с. 364].

Вочевидь, людина спочатку формує систему цінностей, а вже потім здійснює вибір, політичний зокрема. Зокрема, інтеріоризуючи певні політичні цінності громадянин формує питоме тло для здійснення вибору. На думку дослідників, політичні цінності стосуються більшості феноменів політичної дійсності, однак їх не можна звести до норм, переконань чи сенсів. Стикаючись з конкретним політичним явищем (наприклад, «перебіжчики» в парламенті чи державний «переворот»), людина мимоволі визначає своє

ставлення до цього явища. Політичне явище не є абстракцією, тому індивід змушений визначатися щодо нього. Визначивши цю значущість, людина тим самим вмонтовує уявлення про це політичне явище у свою систему політичних цінностей. Фактично політичні цінності є засобом, за допомогою якого індивід суб'єктивізує явища політичного життя країни [2, с. 151].

Вочевидь, громадянин не зможе здійснити якісний політичний вибір не маючи розвинутої шкали політичних цінностей та практики її застосування щодо конкретних подій та явищ. Базовою подією у процедурі політичного вибору громадянина є його позиція та вміння визначатися під час електоральної кампанії.

Так, С. Барбаранеллі, К. Капанна, Г. Капрара та ін. констатують, що цінності й голосування можуть мати взаємні впливи, які актуалізуються з двох причин. По-перше, політичні цінності стосуються того, що добре або погано для суспільства й країни. Тому під час здійснення політичного вибору реалізація базових цінностей хвилює всіх, оскільки це впливає на всі сфери індивідуального життя. По-друге, виборчі контексти у різних країнах розрізняються, що потребує додаткових уточнень ролі цінностей в них. Однак, вищеозначені автори підкреслюють, що під час передвиборчих кампаній, політична мобілізація може викликати зміни в ядрі політичних цінностей [3, р. 24].

Узагальнюючи особливості впливу ціннісних детермінант на політичний вибір особистості фахівці стверджують:

– цінності впливають на особливості політичної поведінки та електорального вибору. Культурні цінності зумовлюють загальносуспільну тенденцію політичних преференцій громадян з позиції вибору демократичних (відкритих до змін) чи більш авторитарних (консервативних) політичних сил. Цінності індивідуального рівня співвідносяться з конкретним електоральним вибором політичної сили чи лідера;

– вплив цінностей на вибір особистості співвідноситься з дією стимулу, з якими людина зустрічається в повсякденному житті й на яких усвідомлено або неусвідомлено фокусує свою увагу. У цьому випадку цінності виступають у ролі одиниць індивідуального чи групового досвіду, якими керується людина при виборі поведінки чи форми рішень відносно певної життєвої ситуації. Ця теза зберігається й стосовно політичних форм активності індивідів;

– окремі цінності (ціннісні тенденції чи блоки) співвідносяться з певним політичним вибором громадян. У цінностях електорату різних політичних сил, з високою вірогідністю, можна знайти значущі відмінності, так як тим чи іншим електоральним вибором громадянин, свідомо чи неусвідомлено, пов'язують реалізацію своїх ціннісних (мотиваційних) спрямувань;

– зв'язок між цінностями та електоральним вибором має культурні та регіональні особливості, який пов'язаний з економічними та історичними передумовами формування цього зв'язку;

– найвищу суб'єктивну значущість та силу, при формуванні електорального вибору, мають цінності, реалізації яких відносно не вистачає. Розкривається у гіпотезі Р. Інглхарта про «значущість того, чого не вистачає»;

– між цінностями та електоральним вибором існує двосторонній зв'язок. Цінності водночас впливають на електоральний вибір та змінюються під впливом політико-соціальних процесів і стимулів [4, с. 88–89].

Наступною детермінантою політичного вибору особистості є її економічні інтереси, які вона намагається відстоювати за допомогою різноманітних політичних засобів. Дана точка зору була всебічно обґрунтована у наукових працях марксистської школи. На думку Т. Константинової, марксистський підхід до трактування політичного вибору базується на класовому підході. Політичний вибір тут детермінований виробничими, матеріальними відносинами, панівним способом виробництва. Зміст політичного вибору визначається природою класів, їхніми інтересами й потребами [5].

Безсумнівно, економічні інтереси й потреби є базовими у життєдіяльності людини, саме тому їх вплив на її політичний вибір є таким суттєвим. Для того, щоб зрозуміти сутність економічної детермінанти політичного вибору варто враховувати існуючі у певному суспільстві соціально-економічні закони та тенденції, вивчати їх, відслідковувати динаміку соціально-класових процесів. З точки зору науковців, до основних економічних законів, що обумовлюють політичний вибір людини, належать такі:

– загальні економічні закони, тобто закони, властиві всім суспільним способам виробництва (закон відповідності виробничих відносин рівню й напряду розвитку продуктивних сил, закон зростання продуктивності праці, закон економії часу тощо);

– закони, що діють у декількох суспільно-економічних формаціях (закон вартості, закон попиту і пропозиції тощо);

– специфічні економічні закони, тобто закони, що діють лише в межах одного суспільного способу виробництва та закони, що діють лише на одній із стадій (висхідній або низхідній) суспільного способу виробництва (закон породження монополії концентрацією виробництва, який діє на вищій стадії розвитку капіталізму) [6, с. 122].

Разом з тим, на наше переконання, не варто абсолютизувати економічний чинник політичного вибору людини, а розглядати його в комплексі з іншими детермінантами, відштовхуючись від конкретних суспільних умов.

Необхідно зазначити, що у сучасних умовах розвитку інформаційного суспільства потужний вплив на політичний вибір громадян, суспільних груп й соціуму в цілому здійснюють засоби масової інформації (ЗМІ). Фактично медіа не тільки ретранслюють та інтерпретують певні події, а й створюють картинку політичного буття для широкого загалу.

І. Климкова констатує, що ЗМІ дійсно впливають на сприйняття публікою політичного світу. Врешті-решт зміна сприйняття у політиці (наприклад, усвідомлення, що той чи той політичний лідер корумпований, його вигляд оманливий, а сам він не вартий довіри) може призвести до зміни уподобань та поведінки (наприклад, до рішення не голосувати надалі за цього політика). Понад те, засоби масової інформації та уявлення публіки, що їх вони допомагають сформувати, є невід'ємною частиною політичного середовища, у межах якого органи державної влади здійснюють добір пріоритетів і розподіл ресурсів. Вплив засобів масової інформації на визначення порядку денного призводить до зміни спрямування політики і перебудови системи пріоритетів, наголошування на одних питаннях і нехтування іншими [7, с. 33].

В наш час ЗМІ не тільки виконують позитивні функції – аксіологічну, контролюючу, інформуючу, просвітительську, а й є засобом маніпуляції суспільною думкою, що відповідно негативно впливає на здійснення політичного вибору особистістю.

З цього приводу Є. Васильчук та М. Гринчук зауважують, що теоретично засоби масової інформації в своїй діяльності спрямовані на «прозорість», особливо коли це стосується політичної системи у всіх трьох її аспектах: ЗМІ можуть допомогти людям більш чітко зрозуміти діяльність уряду, дати змогу брати участь у прийнятті політичних рішень, і нагадувати урядовцям про відповідальність. В епоху розвитку можливостей ЗМІ вони можуть слугувати, як демократичному уряду, так і політикам, як засіб імітації політичних чеснот прозорості за допомогою їх риторичної маніпуляції. Але імітація прозорості не буде відбивати основоположні політичні цінності, закладені метафорою прозорості. Замість цього прозорість слугує задля затемнення і заплутування, змінення звітних даних і приховування важливої інформації задля створення політичних реалій, які будуть заспокоювати маси [8, с. 323].

Особливу роль у здійсненні політичного вибору людини, фахівці відводять політичній рекламі, яка представлена у різноманітних ЗМІ, вуличній рекламі, агітаційних матеріалах у транспорті тощо.

Причини впливу політичної реклами на суспільний порядок денний витікають з особливостей комунікативних завдань політичної кампанії. Адже однією з головних комунікативних цілей виборчої кампанії є зведення пропонованої ідеології до обмеженого набору спрощених уявлень для полегшення спілкування з аудиторією. Саме політична реклама є таким концентрованим комунікативним виразом політичної платформи політичних сил, що сприяє впровадженню у масову свідомість чіткого уявлення про характер політичних сил та формуванню бажаних психологічних установок стосовно електорального вибору [9, с. 462].

Отже, ЗМІ використовуючи різноманітні засоби та форми інформаційно-психологічного впливу здатні ефективно впливати на політичний

вибір громадян. Разом з тим, даний вплив може досягти своєї мети у тому випадку, коли меседжі, що продукують медіа повністю або частково відповідають потребам суспільства, його уявленням про свободу, відповідальність, справедливість, добробут, безпеку тощо.

Фахівці з цього приводу зазначають, що однією з головних умов ефективного впливу політичної реклами на громадськість є відповідність її меседжів, існуючим суспільним запитам. Саме тому автори політичної реклами піднімають у своїх рекламно-агітаційних матеріалах існуючі суспільні проблеми або артикулюють приховані. Головна мета реклами, в першу чергу, – змусити споживачів думати про певні цінності, продукти, бренди або їх характеристики, а не вказати, що саме про них думати [10, р. 557].

На сьогоднішній день впливовим інформаційним джерелом для здійснення політичного вибору стала мережа Інтернет. Традиційні ЗМІ у інформаційному суспільстві поступово відходять на другий план. Саме тому репрезентація в Інтернеті позицій політичних партій та їх лідерів, представників експертного середовища та громадської думки є питомим тлом, детермінантою для здійснення політичного вибору учасниками суспільно-політичних подій.

Інтернет як засіб масової комунікації відносно вільний від цензури, впливу олігархічних структур відіграє значну роль у отриманні громадянином різнобічної інформації, яка визначає здійснення ним політичного вибору. Особливо потреба у отриманні достовірної інформації проявляється у суспільстві у кризові часи для країни, коли від політичного вибору громадян залежить доля держави, курс її подальшого розвитку.

Так, аналізуючи роль засобів масової комунікації в Україні під час Помаранчевої революції, науковці констатують, що згідно зі статистичними даними більшість українців з'явилася в Інтернеті для того, щоб знайти інформацію та новини, які не підтримували лінії уряду. Незважаючи на відносно низький відсоток користувачів Інтернету в Україні, велика частина опозиційних джерел новин надала кілька ключових переваг веб-простору в порівнянні з традиційними медіа-платформами, по-перше, тому, що обмін інформацією в Інтернеті є швидшим, ніж будь-коли раніше; по-друге, Інтернет залишився майже повністю поза владною юрисдикцією; по-третє, він продовжував інформувати міжнародну спільноту про політичну ситуацію в Україні, що підвищувало ймовірність зовнішньої фінансової підтримки і збільшувало тиск на уряд з метою демократизації організації третього туру виборів [11, с. 173].

Можна стверджувати, що за останні роки роль різноманітних Інтернет-видань, блогів та ін. у політичному житті України значно зросла. Саме політичні дискусії та інформація в Інтернеті мають суттєвий вплив на політичний вибір користувачів цієї мережі.

В цьому контексті експерт П. Мельник зазначає, що головна особливість української блогосфери

– висока заполітизованість, тобто напевно більше половини блогосфери зайнято питаннями політики й критикою політиків та їх дій. В українській блогосфері дуже добре відстежувати основні політичні події і настрої, пов'язані з політичним життям у країні. Решта сфер діяльності країни там присутня досить слабо, тому говорити про повне відображення всіх тенденцій поки що зарано [12].

З нашої точки зору, медійна детермінанта політичного вибору суб'єкта безпосередньо корелюється з комунікативною. Це пов'язано з тим, що для здійснення політичного вибору у XXI столітті недостатньо лише отримати інформацію, важливо налагодити комунікаційний канал з представниками політичного середовища для отримання відповідей на запитання, уточнення наявної інформації, підтримки безпосереднього контакту з політиками тощо.

Виходячи з вищеведеного, науковці переконують, що саме інтернет-комунікація в політичному просторі має істотні переваги на відміну від інших видів комунікативної взаємодії. Це обумовлено насамперед:

1) можливістю взаємоопосередкованої взаємодії будь-якого учасника комунікації з політиками, членами уряду, державними діячами, лідерами громадських і політичних організацій через сторінки в соціальних мережах, блоги, чати, електронну пошту, скайп тощо;

2) часопросторова дифузність комунікації в інтернет-просторі – взаємодія не прив'язана до часу і місцеперебування комунікантів. Простір і час у віртуальній реальності моделюється самим користувачем;

3) тенденція до конвергенції – впливає на формування суб'єкт-суб'єктної моделі комунікації. Виявляється передусім у толерантному ставленні до політичної невизначеності іншого суб'єкта взаємодії, пошуку компромісів щодо прийняття його точки зору;

4) відсутність соціальної і вікової диференціації користувачів – авторитет користувача, у тому числі й політика будь-якого віку і соціального статусу, підтримується не владним статусом, а рівнем його інтелекту, комп'ютерної компетентності та активності. Важливе значення мають також наявність у комунікантів власного погляду на політичні процеси, емоційний позитив, комунікативна компетентність, систематична присутність в інтернет-мережі та вміння здійснювати інтегративні дії в політичному просторі [13, с. 245–246].

Разом з тим, варто пам'ятати й про негативні прояви інтернет-комунікації як джерела дезінформаційних проявів й поля для застосування маніпулятивних інформаційних технологій, які значно утруднюють можливості людини зробити виважений, раціональний політичний вибір. Фахівці стверджують, що задля захисту свого політичного вибору від маніпуляцій людина з об'єкту політики повинна перетворитися на суб'єкт політики: бути активною у суспільстві, шукати різні джерела інформації й порівнювати

їх, вміти брати на себе відповідальність за долю країни тощо.

В цьому контексті А. Краснякова зауважує, що гарантією збереження балансу між реальним і віртуальним політичним світом є політична суб'єктність – спроможність людини долучатися до усвідомлено-відповідальної, надситуативної політичної участі, мета якої – вплив на суспільно-політичні процеси. Ознаками політичної суб'єктності можуть бути: стійкий інтерес людини до політики, її політична компетентність, усвідомлення своєї спроможності впливати на суспільно-політичні процеси, бажання брати участь у суспільно-політичному житті країни, реальна (дієва, вчинкова) політична участь, громадянська відповідальність, ініціатива у вирішенні значущих проблем суспільства, відповідальність за власну політичну поведінку та поведінку інших [14, с. 52].

Таким чином, ми розкрили декілька базових детермінант здійснення політичного вибору особистістю: ціннісну, економічну, медійну та комунікативну. Ведучи мову про їх субординацію та взаємовплив, варто зауважити, що базовими для людини є ціннісні детермінанти, сформовані в межах певної культури та традицій. Вони мають глибокі ментально-історичні корені. В свою чергу, економічні інтереси громадянина є уособленням актуальних, життєвоважливих потреб захист яких здійснюється саме політичними засобами. Натомість, медійна та комунікативна детермінанти, на наше переконання, мають другорядне значення у політичному виборі людини у співвідношенні з двома попередніми детермінантами, оскільки виконують більшою мірою технологічну роль у пошуку необхідної інформації. Медіа та комунікаційні канали затребувані людиною у тій мірі, у якій у неї розвинені ціннісні пріоритети та економічні інтереси. Разом з тим, варто ще раз наголосити на тому, що маніпулятивні технології можуть «змусити» людину зробити політичний вибір навіть всупереч власним базовим інтересам й потребам.

Окрім детермінант політичного вибору, варто проаналізувати **зовнішні (соціально-політична ситуація, конфігурація політичних сил, політичні традиції, що домінують тощо) чинники політичного вибору.**

Так, соціально-політична ситуація у державі є важливим чинником, каталізатором політичного вибору особистості, оскільки об'єктивні умови, що склалися у країні підштовхують до певного рішення всіх суб'єктів суспільно-політичних процесів.

З цього приводу науковці наголошують, що про політичний вибір (як акт) варто говорити, коли має місце спеціально організована ситуація, в якій індивід зобов'язаний враховувати об'єктивно існуючу дійсність (зробити вибір), прийняти рішення і взяти відповідальність за це рішення. Коли йдеться про вибір особистості, як її позицію щодо існуючої соціально-політичної дійсності, то розглядається насамперед залученість до інтеграційних і суспільно-політичних процесів

суспільства. Обидва ці вибори взаємозалежні [15, с. 39].

Наприклад, соціально-політична ситуація багато в чому визначає політичний вибір особистості під час електоральної кампанії. На думку С. Походенко, коли ми говоримо про політичний вибір як акт прояву електоральної активності перш за все маємо на увазі певний усвідомлений вчинок в день голосування. Певна частина виборців дійсно робить свій політичний вибір безпосередньо на виборчій дільниці, але таких людей не дуже багато. Для більшості виборців такий вчинок є результатом певного політичного вибору, який було зроблено раніше. З політологічної точки зору саме цей акт є найбільш цікавим, бо він має значення об'єктивації пануючих в суспільстві політико-ідеологічних орієнтацій і настанов, рівня політичної культури, ефективності проведених виборчих кампаній, загального ставлення до влади [16, с. 30].

Як відомо соціально-політична ситуація у країні може бути стабільною, або навпаки демонструвати ознаки кризи, наявності різноманітних ризиків для певних соціальних верств населення. Саме від того, наскільки соціально-політична дійсність є стабільною або ризикованою для суб'єкта соціальних відносин, буде залежати його політичний вибір.

Варто зауважити, що політичний ризик залежить від розвитку геополітичної ситуації, стану політичної системи та системи державного управління, їх відповідності (невідповідності) геополітичній та соціально-економічній ситуації країни, діяльності держави. Політичні ризики спекулятивні за своєю природою, можуть створювати шанс при позитивній реалізації або принести шкоду при негативній. У свою чергу політичну стабільність розглядають як динамічний стан відносин всередині країни, так і зовнішньоекономічних відносин, які дозволяють соціально-політичній системі зберігати свої якісні базові характеристики, основні напрямки та тенденції розвитку. Важливою умовою політичної стабільності, як відзначають експерти, є передбачуваність політики. Критерієм внутрішньополітичної стабільності є ступінь взаємопов'язаності інтересів різних соціальних груп суспільства, держави, окремих громадян. Виділяють три рівні внутрішньополітичної стабільності:

1) стабільність влади – відносна тривалість існування уряду, незмінність його основного складу;

2) стабільність політичного режиму – збереження існуючої політичної і соціальної системи, еволюційний характер політичної ситуації, відсутність політичного насилля;

3) стабільність суспільства – збереження територіальної цілісності держави, забезпечення особистої безпеки і добробуту громадян, покращення стану навколишнього середовища, підтримка демографічного балансу [17, с. 227].

Якщо соціально-політична ситуація у країні кризова, то громадяни демонструють підвищену чутливість до політичних питань, а їх вибір

може бути більш емоційним, ніж раціональним. У випадку домінування стабільних соціально-політичних відносин вибір громадян має як правило більш виважений, традиційний характер, а їх активність під час електоральної кампанії може бути недостатньо високою. Це пов'язано з тим, що громадяни впевнені у подальшому курсі соціально-політичного та економічного розвитку країни й проявляють соціальну апатію.

Продовжуючи вищезначену логіку О. Свідерська зазначає, що стійка, конструктивна масова політична поведінка зазвичай спостерігається у стабільних суспільствах. Однак ці властивості не дозволяють характеризувати таку поведінку як активну, швидше навпаки: громадяни йдуть на вибори, беруть участь у референдумах як політично слухняні особи. У них немає потреби брати активну участь у діяльності громадських об'єднань, рухів, політичних партій тощо, оскільки вони не пропонують радикальних змін, а громадяни зосереджують свою активність на неполітичних інтересах. Навпаки, нестабільні суспільства позначені глибокими соціально-економічними, політичними, духовними зламами та трансформаціями, характеризуються або високою політичною активністю громадян, або ж глибокою апатією та соціальною аномією. Перша передуює радикальним політичним змінам, коли громадяни покладають на них величезні очікування та сподівання. Друга, навпаки пов'язана з кризою цих очікувань та втратою віри у зміни на краще. Інтерес до політики як сфери життя суспільства різко знижується, що негативно впливає й на прояви масової політичної поведінки [18, с. 289].

Окрім загальної соціально-політичної ситуації у країні політичний вибір суб'єкта визначається конфігурацією політичних сил, яка склалася у даний період часу. На здійснення політичного вибору громадянина з різним ступенем інтенсивності впливає діяльність політичних партій та рухів, громадських організацій, окремих політичних лідерів тощо.

Для демократичної держави діяльність політичних сил, їх рейтинг, позиція щодо суспільно важливих питань, доступність до владних ресурсів є потужними важелями впливу на політичний вибір громадян. Разом з тим, для молодих демократій, України зокрема, притаманний низький авторитет партій у суспільстві, громадяни в першу чергу орієнтуються на лідерів певних політсил, а не на їх програми, ідеологічні постулати.

Узагальнюючи різноманітні точки зору, Н. Пробийголова констатує, що процес формування політичного вибору наших громадян не залежить від партійних механізмів. До того ж маси діють лише в результаті наявності спільного інтересу будучи підготовленими, відповідним чином консолідованими, а також під впливом певного емоційного стану. Масова свідомість потребує спрощення складної картини політичних процесів, які відбуваються в суспільстві. Частина дослідників особливу увагу звертають на надто велику міфологізацію політичного, духовного життя українського суспільства. Наголошують, що

при виборі кандидата наші люди керуються міфами і архетипами, які були ввібрані з молоком матері і є частиною нашої ментальності [19].

У розвинутих демократіях конфігурація політичних сил, визначається їх ідеологічною спорідненістю та співпадінням (або несівпадінням) політичних інтересів. В свою чергу, громадяни враховують принципові ідеологічні позиції певних партій, здійснюючи політичний вибір.

Згідно дослідженню Ю. Біденко загальна модель впливу ідеологічних детермінант на політичний процес залежить щонайменше від двох основних параметрів – типу політичного режиму та стадії політичного процесу. Міра й форма впливу ідеологічних детермінант залежить від політичного режиму – у тоталітарних суспільствах ідеологія панує над політичним процесом та практично визначає його, а в умовах демократичної системи вона створюється та функціонує у конкурентному середовищі, реалізується в якості програм політичних партій, пріоритетів урядової політики, або стає одним з фільтрів прийняття політичних рішень. В авторитарних державах ідеологічна детермінація відіграє вторинну роль порівняно з інтересами правлячої групи, харизмою лідера або традиціоналістським чи релігійним обґрунтуванням режиму [20, с. 10–11].

Отже, політичний вибір громадянина у демократичній країні буде залежати від того наскільки запропонована політсилами програма, ідеологічні принципи відповідають його інтересам та переконанням.

Разом з тим, на різних стадіях політичного процесу ідеологічна детермінація також має неоднакове значення. Якщо на етапі створення та конституційного оформлення держави її ідеалістичний проект має найважливіше значення, то в умовах стабільного функціонування політики роль ідеології як такої (та окремих політичних ідеологій зокрема) може бути латентною. При наявності кризи ідеологічна детермінація залежить від низки інших соціальних чинників, але вона здатна консолідувати політиків та суспільство навколо проблеми подолання кризових явищ. При більш масштабних колапсах політики та економіки, як правило, виникають нові політико-ідеологічні рухи, що за умов фіаско існуючих ідеологій, втрати ними суспільної підтримки можуть спричинити повалення кризового режиму та побудову нової або переформатування існуючої політичної системи на основі альтернативних ідеологем [21, с. 101].

Можна констатувати, що позиціонування політичних суб'єктів у політичному полі країни створює для громадянина ситуацію вибору, якість якого буде залежати від низки чинників:

- чіткого усвідомлення громадянином власних інтересів як основи раціонального вибору;
- наявності вичерпної, об'єктивної інформації у суб'єкта вибору щодо програми та діяльності політичної сили;
- якісної комунікації між громадянами і політсилою, наприклад, наявності у партії ресурсів для донесення власної позиції до виборців;

– вміння громадянина відстоювати свій вибір на різних етапах політичного процесу.

Аналізуючи особливості впливу конфігурації політичних сил на політичний вибір громадян України, необхідно зауважити, що даний процес утруднюється ідеологічною невизначеністю (або мімікрією) деяких політсил, недостатньою структурованістю політичного поля нашої країни, низьким рівнем поінформованості наших співвітчизників про справжні інтереси та особливості діяльності політичних партій тощо.

З точки зору Л. Павлової, зростаюча кількість політичних партій України, розмитість їхніх ідеологічних орієнтирів, складність пошуку чітких світоглядних зв'язків між загальнонаціональними цінностями та цінностями певних соціальних груп ускладнює застосування інформаційної складової передвиборних програм аж до нівелювання їхнього значення на сучасному етапі розвитку українського політикуму. Передвиборні програми є лише формальним атрибутом суб'єкта виборчого процесу. Крім того, виборцям важко зробити усвідомлений виважений вибір, коли існує велика кількість політичних партій та виборчих блоків з невиразними передвиборними програмами [22].

Окрім проаналізованих вище зовнішніх чинників політичного вибору, не можна залишати поза увагою такий важливий фактор самовизначення громадян як політичні традиції.

Політична традиція кожної держави глибоко детермінована чинниками формування і внутрішнього розвитку системи політико-владних зв'язків. Також політична традиція впливає на характер формування державних і громадських інститутів, а, отже, – визначає напрям і темп соціальних процесів всередині держави [23, с. 135]. Саме тому, здійснюючи політичний вибір громадяни як свідомо, так і до певної міри несвідомо (стереотипно) діють в межах усталених традицій.

По суті політичні традиції полегшують вибір громадян, закладають норми й цінності, що забезпечують стабільність й прогнозованість політичної системи. Для того щоб зрозуміти особливості впливу політичних традицій на політичний вибір громадян необхідно навести їх основні ознаки [24, с. 375]:

– сакральність: явище традиції не можливо уявити без методологічного концепту, що підтримував би його на доцільному рівні, визначав його важливість і регламентував необхідність дотримання і сповідування. Саме ця характеристика наділяє поняття традиції фундаментальним сенсом, слідувати якому варто, посилаючись лише на метафізичні умовності й ознаки. Отже, традиція у рамках історично сформованих суспільств постає явищем сакральним та єдиновірним;

– дієвість: політична традиція завжди спрямована у напрямку мотивації індивіда, визначення регламентуючих критеріїв стосовно його діяльності та взаємодії й з іншими суб'єктами політико-правової сфери, і з соціумом загалом.

Дієвість обумовлює не лише змістовий аспект традиції, а й регламентує поле функціонального життя члена системи;

– авторитарність: значення традиційних принципів та установок прийнято розглядати через історичний аналіз, який засвідчує їхню значущість і фундаментальність на певних часових відрізках у житті громади. Ці установки в процесі постійної трансформації їх важливості та необхідності трансформуються і вбирають певну частину авторитаризму, а саме починають сприйматися «на віру», як єдиний успішний шлях подолання суперечностей або вирішення проблеми;

– універсальність: традиція як соціокультурний феномен впливає на всі ланки діяльності різноманітних систем, зокрема і політичної. Норми та принципи, котрі співіснують у ній, виступають загальними та можуть підлягати найрізноманітнішому трактуванню. Традиція – універсальна за своїм характером, вона поєднує категорично відмінні елементи, що лише в своїй сукупності постають значимим явищем;

– вибірковість: політична традиція постає вагомим явищем тільки в аспекті постійної культурної трансформації та модифікації відповідно до своїх історичних вимог. Отже, можна стверджувати, що основу традиції складають лише елементи, які пройшли апробацію часом, а як наслідок відбувся процес культурної селекції;

– ціннісний аспект: розуміння ментальних особливостей і детермінант розвитку конкретно визначеної спільноти можливий лише через процес охоплення аксіологічних установок, котрі побутують всередині неї [25, с. 32]. Аналіз комплексу традиції, що формують світогляд пересічного індивіда, дає змогу констатувати про цінності та моральні норми, які панують всередині політико-владної системи.

В свою чергу В. Кириченко, характеризуючи політичні відносини у нашій державі підкреслює, що феноменом українського соціокультурного простору є несформованість політичної традиції як такої. Порівняно з політичними системами країн Заходу, де існує історична традиція політичної діяльності, на політичній арені України з періодичністю в п'ять років з'являються і зникають політичні об'єднання. Щоправда, зникають їхні назви та ідейні переконання – не зникають люди, які можуть протягом свого політичного життя стояти «як по праву, так і по ліву руку короля». Віддаючи свій голос за політичну партію, людина намагається ототожнити себе із соціальною групою, яка вже має певні можливості чи ресурси та може реально щось змінити чи долучитися до боротьби за громаду. У людей на підсвідомому рівні зберігається прагнення до об'єднання із сильною більшістю, лідер якої буде відстоювати їхні інтереси та персонально відповідає за «щасливе майбутнє». Результати соціологічних опитувань напередодні виборів оприлюднюються для того, щоб зорієнтувати цільову аудиторію на певну більшість, яка відображає інтереси окремих груп населення. Не визначившись у політичних

уподобаннях, частина населення в останній момент може зробити свій вибір на користь політичної більшості, яка буде привабливою лише тому, що підсвідомо асоціюється із «силою» (фізичною, економічною, психологічною), яка здатна стати на захист особистих інтересів пересічних громадян, – порівняно з «меншістю», яка може сприйматися як незахищена і вразлива. Свобода волі для пересічних людей – це насамперед можливості та права; незначна частина людей усвідомлює, що можливості передбачають ще й обов'язки. Страх перед обов'язками змушує людей перекладати увесь тягар своєї долі на чужі плечі. Загальна невизначеність у суспільстві залишає людям останню надію на те, що прийде «хтось», хто зробить їхнє життя кращим; люди звикають жити думкою про «недалеке колись», у якому буде краще, ніж сьогодні. Віра в «щасливу долю» формувалася до політичного вибору як своєрідної лотереї, у якій удача може нарешті усміхнутися, і якщо цього не трапляється – суспільна маса в чергове вірить, що нова влада буде кращою, ніж попередня, а новий «місяць» нарешті зробить їх щасливими [26, с. 356–357].

На нашу думку, українське суспільство поступово вчиться робити раціональний вибір, перевіряти інформацію, тиснути на політиків у правовий спосіб, вимагаючи від них виконання передвиборчих обіцянок. Можна стверджувати, що стійкі, демократичні традиції у царині політичного вибору в Україні знаходяться на стадії формування.

Список використаних джерел

1. Макаренко, Б., 2015. 'Духовні детермінанти активізації політичної участі особистості', *Гілея: науковий вісник*, Вип.98, с.345–349.
2. Шусть, ВВ., 2015. 'Становлення політичних цінностей у структурі ціннісної сфери особистості', *Наукові студії із соціальної та політичної психології*, Вип.35, с.147–161.
3. Caprara, G.V., Schwartz, Sh., Capanna, C., Vecchione, M., Barbaranelli, C., 2006. 'Personality and Politics: Values, Traits, and Political Choice' [Electronic recurs], *Political Psychology*, Vol.27, №1, p.1–28.
4. Пуертас Савіна, ДК., 2014. 'Співвідношення базових людських цінностей та електорального вибору', *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Психологія*, №1110, Вип.55, с.85–90.
5. Константинова, ТВ., 2013. 'Політичний вибір як об'єкт міждисциплінарних досліджень: історія та сучасність', *Політологічні записки*, №7. [online] Доступно: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Polzap_2013_7_30
6. Лопушняк, Г., 2013. 'Теоретико-методологічні аспекти державної соціальної політики', *Ефективність державного управління*, Вип.35, с.118–128.
7. Климкова, П., 2012. 'Підходи до вивчення впливу засобів масової інформації на розвиток політичних процесів та соціальний устрій', *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 22: Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін: збірник / М–во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. пед. ун–т ім. М. П. Драгоманова, К.: Вид–во НПУ ім. М. П. Драгоманова*, Вип.7, с.29–35.
8. Васильчук, С. Гринчук, МС., 2016. 'Трансформація політики США як результат еволюції засобів масової інформації', *Гілея: науковий вісник*, Вип.112, с.322–326.
9. Македон, І., 2013. 'Вплив політичної реклами на формування порядку денного засобів масової інформації', *Гілея: науковий вісник*, №75, с.462–465.
10. Rogers, E., Diaring, J., 1988. 'Agenda-setting research: Where has it been, where is it going?', *Communication Yearbook, Newbury Park, CA: Sage*, Vol.10, p.555–594.
11. Сибіряков, С. Шапіро, Г. 2014. 'Громадянський потенціал соціальних медіа як чинник раціоналізації державного управління в Україні в контексті архетипіки', *Публічне управління: теорія та практика: збірник наукових праць Асоціації докторів наук з державного управління, X.: Вид–во «ДокНаукаДержУпр»*, №2 (18) спеціальний випуск – Червень, с.167–178.
12. Сибіряков, С. Шапіро, А. 'Гарвардський проект: Создатели региональных интернет-проектно-ситуации в украинской блогосфере'. [online] Доступно: <http://www.iarex.ru/interviews/22040.html>.
13. Краснякова, АО., 2015. 'Интернет-коммуникация как чинник становления политической субъектности личности', *Проблеми політичної психології*, Вип.2, с.243–253.
14. Краснякова, АО., 2014. 'Політична суб'єктність: умови становлення та ознаки розвитку', *Проблеми політичної психології: зб. наук. праць / Асоц. політ. психологів України, Ін-т соц. та політ. психології НАПН України, К.: Міленіум*, Вип.1 (15), с.45–55.
15. 'Інтеграційні процеси в суспільстві та політичний вибір особистості: Монографія', 2008, *За ред. В. П. Казміренка, К.: Міленіум*, 360 с.
16. Походенко, СВ., 2012. 'Політичний вибір особистості як предмет психологічного дослідження', *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12: Психологічні науки*, Вип.37, с.28–32.
17. Лук'янова, ВВ., 2015. 'Політичний ризик у функціонуванні суб'єктів підприємницької діяльності', *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*, №2 (2), с.226–230.
18. Свідерська, О., 2013. 'Масова політична поведінка у індивідуалізованому суспільстві', *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*, Вип.3, с.286–294.
19. Пробийголова, НВ., 2013. 'Електоральна міфологія в структурі політичної діяльності', *Політологічні записки*, №7. [online] Доступно: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Polzap_2013_7_14
20. Біденко, ЮМ., 2009. 'Ідеологічні детермінанти політичного процесу (державний та глобальний виміри): автореф. дис. ... канд. політ. наук: спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси»', Х., 18 с.
21. Дьоміна, ОС., 2015. 'Політико-правові цінності як детермінанти політичного процесу: структурно-функціональний аналіз', *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 22: Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*, Вип.18, с.98–102.
22. Павлова, ЛІ., 2012. 'Електоральні уподобання громадян як основний чинник формування стратегії виборчих кампаній в сучасній Україні', *Політологічні записки*, №6. [online] Доступно: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Polzap_2012_6_15
23. Лясота, А., 2005. 'Політичні традиції у забезпеченні динамічної рівноваги політичної системи', *Грані: наук.–теорет. і громадсько-політ. альманах*, №2 (40), с.133–138.
24. Хоменко, В., 2015. 'Теоретико-методологічні засади дослідження політичної традиції як соціокультурного феномену', *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*, Вип.7, с.373–380.
25. Усаченко, Л., 2008. 'Історичний розвиток поняття «громадянське суспільство» як свідчення сутнісної еволюції його взаємовідносин з державною владою», *Стратегічні пріоритети*, №3, с.28–33.
26. Кириченко, ВВ., 2015. 'Політичний вибір студентської молоді: формування позицій «за» і «проти»', *Проблеми політичної психології: зб. наук. праць*, К.: Міленіум, Вип.2 (16), с.349–360.

References

1. Makarenko, B., 2015. 'Duhovni determinanty aktyvizacii politychnoi uchasti osobystosti (Spiritual determinants of activating the political participation of the individual)', *Gileja: naukovyj visnyk*, Vyp.98, s.345–349.

2. Shust', VV., 2015. 'Stanovlennja politychnyh cinnostej u strukturi cinnisnoi (Formation of political values in the structure of the value sphere of the individual)' sfery osobystosti', *Naukovi studii 'iz social'noi ta politychnoi' psihologii'*, Vyp.35, s.147–161.
3. Caprara, GV., Schwartz, Sh., Capanna, C., Vecchione, M., Barbaranelli, C., 2006. 'Personality and Politics: Values, Traits, and Political Choice' [Electronic recurs], *Political Psychology*, Vol.27, №1, p.1–28.
4. Puertas Savina, DK., 2014. 'Spivvidnoshennja bazovyh ljuds'kyh cinnostej ta elektoral'nogo vyboru (Value of basic human values and electoral choice)', *Visnyk Harkivs'kogo nacional'nogo universytetu imeni V. N. Karazina. Serija: Psihologija*, №1110, Vyp.55, s.85–90.
5. Konstanytnova, TV., 2013. 'Politychnyj vybir jak ob'jekt mizhdyscyplinaryh doslidzhen': istorija ta suchasnist' (Political choice as an object of interdisciplinary research: history and modern times)', *Politologichni zapysky*, №7. [online] Dostupno: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Polzap_2013_7_30
6. Lopushnjak, G., 2013. 'Teoretyko–metodologichni aspekty derzhavnoi' social'noi polityky (Theoretical and methodological aspects of state social policy)', *Efektivnist' derzhavnogo upravlinnja*, Vyp.35, s.118–128.
7. Klymkova, II., 2012. 'Pidhody do vyvchennja vplyvu zasobiv masovoi' informacii' na rozvytok politychnyh procesiv ta social'nyj ustrij (Approaches to the study of the influence of the media on the development of political processes and social system)', *Naukovyj chasopys Nacional'nogo pedagogichnogo universytetu imeni M. P. Dragomanova. Serija 22: Politychni nauky ta metodyka vykladannja social'no–politychnyh dyscyplin: zbirnyk / M–vo osvity i nauky, molodi ta sportu Ukrainy, Nac. ped. un–t im. M. P. Dragomanova, K.: Vyd–vo NPU im. M. P. Dragomanova*, Vyp.7, s.29–35.
8. Vasylichuk, Je. Grynychuk, MS., 2016. 'Transformacija polityky SSHA jak rezul'tat evolucii' zasobiv masovoi' informacii' (Transformation of US policy as a result of the evolution of the media)', *Gileja: naukovyj visnyk*, Vyp.112, s.322–326.
9. Makedon, I., 2013. 'Vplyv politychnoi' reklamy na formuvannja porjadku dennogo zasobiv masovoi' informacii' (Influence of political advertising on the formation of the agenda of mass media)', *Gileja: naukovyj visnyk*, №75, s.462–465.
10. Rogers, E., Diaring, J., 1988. 'Agenda–setting research: Where has it been, where is it going?', *Communication Yearbook, Newbury Park, CA: Sage*, Vol.10, p.555–594.
11. Sybyrjakov, S. Shapiro, G. 2014. 'Gromadjans'kyj potencial social'nyh media jak chynnyk racionalizacii' derzhavnogo upravlinnja v Ukraini ni v konteksti arhetypiky (Civic potential of social media as a factor of rationalization of public administration in Ukraine in the context of archetype)', *Publichne upravlinnja: teorija ta praktyka: zbirnyk naukovyh prac' Asociacii' doktoriv nauk z derzhavnogo upravlinnja*, H.: Vyd–vo «DokNaukDerzhUpr», №2 (18) special'nyj vypusk – Cherven', s.167–178.
12. Sibirjakov, S. Shapiro, A. 'Garvardskij proekt: Sozdateli regional'nyh internet–proektovo situacii v ukrainskoj blogosfere (Harvard Project: Creators of regional Internet projects on the situation in the Ukrainian blogosphere)'. [online] Dostupno: <http://www.iarex.ru/interviews/22040.html>.
13. Krasnjakova, AO., 2015. 'Internet–komunikacija jak chynnyk stanovlennja politychnoi' sub'jektivnosti osobystosti (Internet communication as a factor in the formation of a person's political subjectivity)', *Problemy politychnoi' psihologii'*, Vyp.2, s.243–253.
14. Krasnjakova, AO., 2014. 'Politychna sub'jektivnost': umovy stanovlennja ta oznaky rozvytku (Political subjectivity: conditions of formation and signs of development)', *Problemy politychnoi' psihologii'*: zb. nauk. prac' / Asoc. polit. psihologiv Ukrainy, In–t soc. ta polit. psihologii' NAPN Ukrainy, K.: Milenium, Vyp.1 (15), s.45–55.
15. 'Integracijni procesy v suspil'stvi ta politychnyj vybir osobystosti: Monografija (Integration processes in society and political choice of personality: Monograph)', 2008, *Za red. V. P. Kazmirenka*, K.: Milenium, 360 s.
16. Pohodenko, SV., 2012. 'Politychnyj vybir osobystosti jak predmet psihologichnogo doslidzhennja (Political choice of personality as a subject of psychological research)', *Naukovyj chasopys NPU imeni M. P. Dragomanova. Serija 12: Psihologichni nauky*, Vyp.37, s.28–32.
17. Luk'janova, VV., 2015. 'Politychnyj ryzyk u funkcionuvanni sub'jektiv pidpryjemnych'koi' dijal'nosti (Political risk in the functioning of business entities)', *Visnyk Hmel'nyts'kogo nacional'nogo universytetu. Ekonomichni nauky*, №2 (2), s.226–230.
18. Sviders'ka, O., 2013. 'Masova politychna povedinka u indyvidualizovanomu suspil'stvi (Mass political behavior in an individualized society)', *Visnyk L'vivs'kogo universytetu. Serija filosof's'ko–politologichni studii'*, Vyp.3, s.286–294.
19. Probyjgolova, NV., 2013. 'Elektoral'na mifologija v strukturi politychnoi' dijal'nosti (Electoral mythology in the structure of political activity)', *Politologichni zapysky*, №7. [online] Dostupno: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Polzap_2013_7_14
20. Bidenko, JuM., 2009. 'Ideologichni determinanty politychnogo procesu (derzhavnyj ta global'nyj vymiry): avtoref. dys. ... kand. polit. nauk: spec. 23.00.02 «Politychni instytuty ta procesy» (Ideological determinants of the political process (state and global dimensions): author's abstract. dis ... Candidate flight. Sciences: special 23.00.02 «Political Institutions and Processes»)', H., 18 s.
21. D'omina, OS., 2015. 'Polityko–pravovi cinnosti jak determinanty politychnogo procesu: strukturo–funkcional'nyj analiz (Political and legal values as determinants of the political process: structural and functional analysis)', *Naukovyj chasopys NPU imeni M. P. Dragomanova. Serija 22: Politychni nauky ta metodyka vykladannja social'no–politychnyh dyscyplin*, Vyp.18, s.98–102.
22. Pavlova, LI., 2012. 'Elektoral'ni upodobannja gromadjan jak osnovnyj chynnyk formuvannja strategij vyborchych kampanij v suchasnij Ukraini (Electoral preferences of citizens as the main factor in the formation of electoral campaign strategies in modern Ukraine)', *Politologichni zapysky*, №6. [online] Dostupno: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Polzap_2012_6_15
23. Ljasota, A., 2005. 'Politychni tradycii' u zabezpechenni dynamichnoi' rivnovagy politychnoi' systemy (Political traditions in ensuring the dynamic balance of the political system)', *Grani: nauk.–teoret. i gromads'ko–polit. al'manah*, №2 (40), s.133–138.
24. Homenko, V., 2015. 'Teoretyko–metodologichni zasady doslidzhennja politychnoi' tradycii' jak sociokul'turnogo fenomenu (Theoretical and methodological principles of the study of political tradition as a socio-cultural phenomenon)', *Visnyk L'vivs'kogo universytetu. Serija filosof's'ko–politologichni studii'*, Vyp.7, s.373–380.
25. Usachenko, L., 2008. 'Istorychnyj rozvytok ponjattja «gromadjans'ke suspil'stvo» jak svichennja sutnisnoi' evolucii' jogo vzajemovidnosyn z derzhavnoju vladoju (Historical development of the concept of «civil society» as evidence of the essential evolution of its relationship with state power)', *Strategichni priorityety*, №3, s.28–33.
26. Kyrychenko, VV., 2015. 'Politychnyj vybir students'koi' molodi: formuvannja pozycii' «za» i «proty» (Political choice for student youth: forward and against forces)', *Problemy politychnoi' psihologii'*: zb. nauk. prac', K.: Milenium, Vyp.2 (16), s.349–360.
